

ВІДГУК

офіційного опонента,

кандидата психологічних наук, доцента

МАРТИНЮК Ірини Анатолівни

на дисертацію

ОНИЩЕНКО Олени Олександрівни

на тему: «**ВПЛИВ ЕКЗИСТЕНЦІЙНОЇ КРИЗИ НА ТРАНСФОРМАЦІЮ ЦІННІСНО-СМИСЛОВИХ ОРІЄНТАЦІЙ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙНИ**»,

подану на здобуття ступеня доктора філософії

за спеціальністю 053 «Психологія»

галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

Актуальність теми дослідження. Війна, що триває в Україні, несучи загрозу життю й здоров'ю її громадян, виснажуючи фінансові ресурси держави, руйнуючи інфраструктуру, створюючи труднощі соціалізації молоді, стала першопричиною трансформаційних процесів в усіх сферах життя людини. Вимушеність адаптації й продовження життєдіяльності в таких умовах зумовлює високий ризик розвитку кризових станів особистості.

Особливої актуальності в умовах війни набуває екзистенційна криза, що виявляється в переосмисленні сенсу власного існування, свободи вибору, усвідомленні кінецьності буття. Накладаючись на вікові психологічні особливості, вона виявляється у специфічних характеристиках відображення картини світу та себе в ньому. У молоді, ідентичність та система цінностей якої ще активно формується, кризові переживання здатні спричинити колосальний вплив на особистість та її подальше життя.

Відтак, дослідження впливу екзистенційної кризи на трансформацію ціннісно-смыслових орієнтацій молоді в умовах війни є надзвичайно важливим з огляду на необхідність пошуку оптимальних шляхів збереження ментального здоров'я нації й забезпечення стійкості українського суспільства на різних рівнях. З огляду на вище викладене, дисертація Онищенко Олени Олександрівни є своєчасною та актуальною.

Наукова новизна. Під час дослідження здобувачкою вперше здійснено комплексне вивчення трансформації ціннісно-смыслових орієнтацій молоді в умовах екзистенційної кризи, зокрема в контексті війни, з урахуванням психологічного виміру проживання травматичного досвіду, механізмів сенсотворення та адаптаційних стратегій. Обґрунтовано комплексний підхід до аналізу впливу екзистенційної кризи на ціннісно-смыслову сферу молоді, що включає ціннісні пріоритети, прийняття себе, уявлення про майбутнє та внутрішні ресурси подолання; здійснено системний аналіз механізмів трансформації ціннісно-смыислової сфери молоді під впливом війни; емпірично доведено, що рівень проживання екзистенційної кризи виступає медіатором між травматичним досвідом і змінами ціннісно-смыислової сфери; визначено екзистенційну кризу як чинник глибинної переоцінки цінностей і формування нових смыслових структур через інтеграцію досвіду; виявлено,

що поєднання показників «наявність сенсу» (як стабілізуючого ресурсу) та «пошук сенсу» (як механізму трансформації) визначає потенціал екзистенційного зростання молоді; встановлено роль символізації як механізму екзистенційної рефлексії, що сприяє переосмисленню ідентичності та формуванню нових цінностей, орієнтованих на взаємодію, підтримку та духовність.

Особистий внесок здобувачки полягає у виокремленні трьох рівнів проживання екзистенційної кризи: конструктивного, помірною й деструктивного, які відрізняються за рівнем смислотворення, адаптації та психологічної стійкості; обґрунтуванні формування вибіркових стратегій подолання екзистенційної кризи молоддю через взаємодію внутрішніх і зовнішніх ресурсів, які визначають адаптивну стійкість особистості; у доповненні уявлень про ціннісно-смыслову сферу молоді в умовах війни; у визначенні теоретичного підходу до дослідження психологічної стійкості, сенсотворення та адаптаційних стратегій особистості в кризових умовах.

Результати проведених здобувачкою досліджень мають очевидне **практичне значення**. Зокрема, розроблено, апробовано та впроваджено авторську методу «Екзистенційний компас молоді» (О. О. Онищенко; свідоцтво №135703 від 05.05.2025), спрямовану на діагностику екзистенційної дезадаптації, втрати сенсу та внутрішнього вигорання. Удосконалено діагностичний інструментарій для вивчення зв'язку між рівнем екзистенційної кризи та структурою цінностей молоді. Результати можуть бути використані у викладанні курсів із психології особистості, кризової та екстремальної психології.

Основні результати дослідження впроваджені в освітній процес: Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (довідка №152/25 від 19.01.2026 року), Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (09-01-131 від 19.01.2026), Поліського національного університету (довідка №73/01-17-26 від 09.01.26); Закарпатської обласної державної адміністрації, Закарпатської обласної воєнної адміністрації Департаменту науки і освіти, молоді і спорту (довідка №01-17/98 від 09.01.2026)

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дисертаційного дослідження обговорювалися на Всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях.

Про високий ступінь **обґрунтованості основних положень, висновків та рекомендацій**, сформульованих у дисертації, свідчить, насамперед, те, що у ході дослідження було коректно використано адекватні поставленій меті і завданням психодіагностичні та математико-статистичні методи. Об'єктивність результатів досліджень і висновків, наведених у дисертації, підтверджується фактичним матеріалом емпіричного дослідження й формувального експерименту. Дослідження проведене на достатній кількості досліджуваних та коректно опрацьоване статистичними методами.

Висновки сформульовані чітко та логічно, аргументовано на основі отриманих результатів, Вони повністю відповідають завданням досліджень.

Наведені до кожного розділу висновки підтверджують новизну отриманих результатів.

Значна кількість ілюстративного матеріалу (10 малюнків і 32 таблиць) суттєво полегшує сприймання результатів дослідження.

Дисертація містить анотації, вступ, 3 розділи та висновки до них, висновки до роботи в цілому, список використаних джерел та додатки.

Загальна характеристика роботи. У вступі обґрунтовано актуальність теми, доцільність її наукового дослідження; зазначено мету, об'єкт, предмет, завдання; окреслено перелік використаних методів; розкрито наукову новизну та практичне значення отриманих результатів; надано відомості про апробацію та впровадження результатів дослідження, кількість публікацій за темою дисертації; наведено дані щодо обсягу та структури роботи.

У першому розділі дисертації «Теоретико-методологічні основи розробки проблематики аксіосфери особистості в умовах екзистенційної кризи» на основі узагальнених теоретико-емпіричних досліджень надане визначення поняття кризи, «екзистенційної кризи» та механізми подолання кризових станів; представлений аналіз провідних наукових підходів до дослідження ціннісних орієнтацій особистості; виокремлені основні характеристики та чинники формування їх в юнацькому віці. Авторкою визначено, що в умовах воєнного стану ціннісно-смилова сфера молоді зазнає суттєвих трансформацій, оскільки екзистенційна криза порушує звичні орієнтири та актуалізує потребу в переосмисленні життєвих пріоритетів. Зазначено, що переживання цієї кризи, поєднане з активним процесом самовизначення, сприяє формуванню нових ціннісно-смилових структур та інтеграції попереднього й набутого досвіду.

Теоретично підтверджено, що такі зміни можуть зміцнювати психологічну стійкість молоді та відображають її адаптацію до радикальних соціально-політичних трансформацій сучасного суспільства.

У другому розділі дисертації «Організація емпіричного дослідження психологічних особливостей ціннісно-смилової сфери молоді в умовах екзистенційної кризи» сформульовані основні завдання емпіричного дослідження, обґрунтований вибір методів та методик дослідження. Вдало підібраний відповідний інструментарій, що є релевантним меті та предмету дослідження. Для кількісного та якісного аналізу дисертанткою використовувались дані сучасного апарату математичної статистики.

У третьому розділі дисертації «Аналіз ціннісно-смилових орієнтацій молоді в умовах екзистенційної кризи» представлений аналіз результатів дослідження особливостей прояву екзистенційної кризи в досліджуваних в умовах воєнного стану, зокрема, життєвої задоволеності як індикатора психологічної рівноваги в умовах екзистенційної кризи, символ як засобу екзистенційної рефлексії та ступінь екзистенційної адаптованості молоді, а також дослідження ціннісно-смилової сфери молоді. Представлений детальний аналіз міжпоказникових зв'язків у системі ціннісно-смилової сфери молоді, здійснений за допомогою кореляційного підходу. Автор

коректно інтерпретує отримані взаємозалежності, що дозволяє окреслити структурні особливості механізмів подолання екзистенційної кризи.

Кластерний аналіз (застосування критерію Краскела-Уоліса) забезпечив емпірично обґрунтоване виокремлення груп із різним рівнем подолання екзистенційної кризи та продемонстрував наявність значущих відмінностей у їхній ціннісно-орієнтаційній структурі.

Факторний аналіз показників психологічних механізмів подолання екзистенційної кризи доповнив цілісну картину дослідження, дозволивши виокремити ключові конструкти, що визначають адаптивні стратегії молоді в умовах нестабільності. У сукупності представлений емпіричний матеріал і його статистична обробка свідчать про високий рівень наукової обґрунтованості, методичної точності та вміння автора адекватно інтерпретувати отримані результати.

Таким чином, до сильних сторін роботи слід віднести ґрунтовне аналітичне узагальнення фактичних даних. Виклад матеріалу добре ілюстрований рисунками та таблицями, що засвідчує глибину аналізу емпіричного матеріалу та вміння співвіднести його з концептуальними засадами дослідження. Висновки підтверджують успішне виконання поставлених завдань і досягнення мети дисертаційного дослідження, а також демонструють бачення автором перспектив подальшого розвитку порушеної проблеми.

Дотримання принципів академічної доброчесності. Дисертація є результатом самостійного дослідження, у якому автор коректно використовує посилання на опрацьовані джерела, дотримуючись принципів академічної доброчесності.

Дискусійні, критичні зауваження та запитання до дисертантки. Оцінюючи позитивно дисертацію О. О. Онищенко, слід відмітити окремі зауваження та побажання:

1. Робота значно виграла б за умови виокремлення у висновках до розділу 1 потенційних ризиків у трансформації ціннісних орієнтацій молоді під час екзистенційної кризи в умовах війни;

2. В описі авторського психодіагностичного інструментарію у розділі 2 дисертант обмежується поясненням застосованої методології, упускаючи сам зміст методик, який доцільно було б розмістити у додатках, що посилило б практичну значущість роботи;

3. Видається не зовсім обґрунтованим використання формулювання про «радикальні зміни життєвих пріоритетів молоді в умовах війни» (висновки до розділу 3), натомість більш доцільною є констатація виявлених життєвих пріоритетів в цих умовах; окрім того, з огляду на заявлену тему дослідження, у висновках доцільно було б зацентувати увагу на сутності трансформації цінностей та її проявах;

4. У своєму дисертаційній роботі автор приділяє багато уваги опису емпіричного дослідження, при цьому не робить рекомендацій для практичного втілення сформульованих висновків;

5. У тексті роботи трапляються орфографічні та стилістичні помилки, технічні огріхи й неточності.

Зазначені недоліки, зауваження та побажання не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації, зміст сформульованих висновків і рекомендацій.

Загальний висновок. Дисертаційна робота Онищенко Олени Олександрівни на тему: «Вплив екзистенційної кризи на трансформацію ціннісно-смыслових орієнтацій молоді в умовах війни» подана на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 «Психологія», є завершеною науково-дослідною працею, що спрямована на вирішення актуальних питань сучасної психологічної науки та практики.

Дисертація відповідає спеціальності 053 Психологія та вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 (з наступними змінами), та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова нова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 із змінами внесеними згідно постанови КМУ №341 від 21.03.2022 р., №502 від 19.05.2023 р., №507 від 03.05.2024 р.), а її авторка, Онищенко Олена Олександрівна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 «Психологія».

Офіційний опонент:

кандидат психологічних наук, доцент,
завідувач кафедри психології
Національного університету біоресурсів
і природокористування України

Ірина МАРТИНЮК

ПІДПИСАНО
Університетом кадрів

С.ГРИЩЕНКО